

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНОГО ЗМІСТУ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ, ПОТЕРПІЛИХ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Україна взяла курс на інтеграцію своєї правової системи у міжнародну, визначивши у ст. 9 Конституції України чинність міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, як частину національного законодавства¹.

На рівні міжнародних угод комплексного визначення поняття міжнародних стандартів прав людини і поняття стандартів захисту прав осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень немає. Чинне законодавство України визначення цих термінів також не містить. У юридичній літературі поняття міжнародних стандартів захисту прав людини нерідко отожднюється з правами людини, із зобов'язаннями держав-учасниць за міжнародними договорами, з принципами міжнародного права тощо.

Окремі вчені пропонують свої визначення поняття міжнародного стандарту прав людини. Так, П. М. Рабінович та М. І. Хавронюк розуміють міжнародні стандарти прав людини у вигляді узгоджених показників цих прав, встановлених у міжнародних актах, які заохочують або зобов'язують держави до їх дотримання².

В. Г. Буткевич зазначає, що міжнародні стандарти прав людини слід розглядати як такі, що регламентують її права і свободи в конкретній сфері життєдіяльності, визначаючи, в який спосіб загальноновизнані норми міжнародного права можуть бути там застосовані, які зобов'язання держави можуть чи мають брати на себе для забезпечення прав людини і якими міжнародними гарантіями підкріплені ці права і свободи³.

Деякі вчені об'єктом наукового пошуку у даній сфері вибирають «концепції прав людини», поділяючи їх на східну (азійську) та західну (європейську), що ґрунтуються на різних правових традиціях⁴. Під останньою

¹ Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

² Рабінович, П. М. Права людини і громадянина [Текст] : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – С. 19.

³ Буткевич, В. Г. Міжнародне право: Основні галузі права [Текст] / В. Г. Буткевич. – К., 2004. – С. 208.

⁴ Шевчук, С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті Західної правової традиції [Текст] / С. Шевчук. – К. : Реферат, 2007, С. 8–13.

в першу чергу розуміють Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод¹.

Можна підтримати думку вчених, які вважають, що міжнародні стандарти прав людини – це норми, які ґрунтуються на загальноновітній принципах міжнародного права і регулюють відносини, які склалися в ході їх реалізації².

На загальнонауковому рівні існують різні точки зору на визначення поняття міжнародних стандартів захисту прав людини, що містяться у численних документах, прийнятих в рамках Ради Європи, зокрема Статуті Ради Європи (1949 р.); Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), а також Протоколах до неї. Великий енциклопедичний юридичний словник дає визначення міжнародних стандартів захисту прав людини як визнаних світовим співтовариством і закріплених в його документах правових норм (переважно конвенційного характеру), що визначають механізми і гарантії реалізації прав людини³. В літературі іноді ототожнюють поняття міжнародних стандартів захисту прав людини з міжнародними актами з прав людини.

Для визначення змісту стандартів захисту прав осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень, необхідно звернутися до основоположних документів в цій сфері – Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою (1985 р.) і Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН щодо її здійснення (1985 р.). Основна спрямованість цих міжнародних документів полягає у визначенні напрямів діяльності держави, яка забезпечує права: на доступ до правосуддя та справедливе провадження; на справедливу реституцію жертвам, їх сім'ям або утриманням; на фінансову компенсацію шкоди, завданої фізичному або психічному здоров'ю особи; на одержання інформації про хід вирішення поданої нею скарги; на можливість вираження й урахування її думки; на надання матеріальної, медичної, психологічної, соціальної та правової допомоги; на вживання заходів охорони її особистого життя; на безпеку особи, а також безпеку її родини; на запобігання невинуватеним затримок з виплати компенсації, а у випадках, коли це необхідно, використання неофіційних механізмів врегулювання спорів, таких як посередництво, арбітраж, а також створення національних фондів для виплати компенсацій жертвам⁴.

¹ Грошевий, Ю. М. Проблеми впровадження в навчальний процес міжнародних стандартів з прав людини [Текст] / Ю. М. Грошевий // Вибрані праці. – Х. : Право, 2011. – С. 80.

² Капліна, О. В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав потерпілих в кримінальному процесі: інтерпретація і проблеми імплементації в національне законодавство України [Текст] // Вісн. Хмельн. ін-ту регіон. управління та права. – 2004. – С. 223–228.

³ Великий енциклопедичний юридичний словник [Текст] / за ред. Ю. С. Шемчушенка. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2007. – 992 с.

⁴ Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_114.

З метою запровадження міжнародних стандартів у сфері захисту прав потерпілих Президентом України 28 грудня 2004 року було видано Указ, яким було затверджено Концепцію забезпечення захисту прав та інтересів осіб, які потерпіли від кримінального правопорушення. Концепція закріплює необхідність запровадження основних стандартів, що застосовуються у практиці європейської спільноти у сфері захисту прав потерпілих від кримінального правопорушення, а саме: справедливого поводження з потерпілими (повага до їх честі і гідності), інформованості (кожний потерпілий має право на одержання інформації щодо розгляду справи і прийняття рішення), забезпечення відшкодування шкоди (навіть у тому випадку, коли не встановлено особу, яка скоїла кримінальне правопорушення, або якщо вона переховується чи є неплатоспроможною), надання безоплатної правової допомоги потерпілим, надання соціальної допомоги (доступ потерпілих до спеціальних систем медичної, соціальної та психологічної підтримки)¹.

Новим КПК України зроблено певні кроки у даному напрямку, зокрема, спрощено порядок набуття статусу потерпілого (ст. 55), розширено права потерпілого на інформування щодо сутності підозри та обвинувачення, застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ст. 56), зупинення досудового розслідування (ст. 280), детально врегульовано порядок відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому (гл. 9), оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора ще на етапі досудового розслідування слідчому судді (ст. 303)². Однак залишаються невирішеними проблеми створення національного фонду для надання компенсації жертвам кримінальних правопорушень, відсутні механізми, що забезпечують реальну участь потерпілого в доказуванні, зокрема, в збиранні доказів. Ці та інші питання нормативного регулювання правовідносин за участю потерпілого мають бути вирішені в ході подальшого реформування кримінального процесуального законодавства.

Реформування національного законодавства неможливе без урахування відповідного досвіду міжнародної спільноти, тому одним з основних напрямів забезпечення захисту прав потерпілих, визначених Концепцією, є запровадження міжнародних принципів захисту законних прав та інтересів потерпілих, визначених Декларацією основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою.

¹ Концепція забезпечення захисту прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочину, затверджено Указом Президента України від 28 грудня 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560/2004>.

² Кримінальний процесуальний кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.